

Євген Бліхар, Володимир Бліхар

КОД УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ

Тернопільський державний медичний університет ім. І.Я.

Горбачевського

Народи світу різняться мовою, способом життя, побутом, вірою, культурою, що формувались протягом століть, передавались із покоління в покоління і створили те, що називається нація з її ментальністю.

Ментальність українців формувалась протягом тисячоліть. Дослідники старовини знаходять наші коріння у праісторичних народів, що проживали на теренах сучасної України. Згадки про Аріїв, як праслов'янський народ, ґрунтуються переважно на легендах, що дійшли до нас, і не завжди мають коректне наукове підтвердження. Достовірні матеріали про народ, що проживав на теренах сучасної України після Аріїв, і має багато споріднених рис з сучасними українцями, задокументовано грецькими літописцями, що мандрували по Північному Причорномор'ю, або супроводжували в походах грецьких полководців в країну праслов'ян. Грецькі літописці згадують про численні і розкішні міста на березі ріки Південний Буг, по Дністру аж до устя Дунаю і далі до Чорного моря і називали їх Великою Скіфією, а народ – Антами. Анти – означає велетні. В легендах грецьких письменників згадуються люди, які замість палиці носили цілу сосну. Велетні залишили після себе слід у вигляді гігантських валів і курганів, якими усипана вся південна Україна. За волею між собою, велетні під час великого потопу були знищені, а їх місце зайняли інші, не такі рослі, люди.

Потім настали зоряні часи Київської Русі-України. В IX-X столітті дружина вояків разом з купцями, ремісниками, хліборобами під орудою київських князів утворюють

структуру, яку сусіди звали Русь-Київська, державу, якій підвласними були волості Слов'ян-Полян, Деревлян, Дреговичів, Кривичів, Сіверян, В'ятичів та інших племен, включаючи Новгород, Тмутаракань, Керч та землі Північного Причорномор'я, Поволжя, Прикаспію, а також литовські і фінські племена на заході.

Становлення Київської Русі літописці пов'язують з князем Олегом і княгинею Ольгою. Після переможних походів Олега на Візантію і підписання міждержавної угоди, руські купці отримали значні пільги, що сприяло подальшому налагодженню тісних торгівельних зв'язків Київської Русі з Кримом, Греками, Константинополем. Торгівля сприяла поширенню на Руські землі Візантійської культури, просвітництва і християнської віри. Князь Володимир, під тиском бояр, намагався залучити всіх русичів до православної віри. Але різні місіонери нав'язували Володимирі свою віру: Болгари – магометанську, Хозари – юдейську, Німці – католицьку, Греки – православну. Князь Володимир їде до Корсуня. Там одружується із сестрою візантійського цісаря Василя, сам охрестився і виїхав до Києва хрестити Киян і всю землю. Володимир докладав усіх зусиль для того, щоби слідом за християнством на Руські землі ширилась Візантійська культура. Незабаром у тісній співпраці з церквою на Русі засновано перші школи, опікунські Ради, поширюються нові обряди, виникли перші бібліотеки.

Просвітницькі часи Володимира тривали недовго, бо зазнали руйнівного впливу з боку агресивних кочових племен. Численні набіги печенігів, угорських орд завдавали значної шкоди причорноморським теренам Русі. Не меншої шкоди завдавали міжусобні війни, які мали місце між княжими дітьми, внуками і правнуками за престол не лише в своєму князівстві, але й за головний престол Київський. Міжусобні

війни завдавали великої шкоди не лише окремим князькам, а усій державі – Київській Русі.

У цих складних умовах збіг обставин призвів до того, що ворогуючі князьки перебили один одного і єдиним князем в Русі залишився князь Ярослав. Він почав енергійно об'єднувати всі батьківські землі і невдовзі став найсильнішим і найвпливовішим володарем тодішньої Європи. Про його тісні зв'язки з владиками Європи свідчить те, що сам він був жонатий з донькою шведського короля Оляфа, а король Оляф був одружений з донькою князя Ярослава – Єлісафетою. Інша донька Ярослава – Ганна видана була за французького короля Генріха, а після смерті чоловіка правила державницькими справами при синові своїм, королі Філіпі, знала грамоту і на одному документі зберігся її власноручний підпис кирилицею «Ана Рѣина – королева Франции».

З часів Ярослава по всій Київській Русі множились монастирі, церкви, собори. До наших днів збереглись Свята Софія, Золоті Ворота й інші історичні пам'ятки в Києві і на околицях. Ярослав багато читав, зібрав писак, які перекладали багато книжок з грецької на слов'янську мову. З іменем Ярослава пов'язують створення на Україні першої конституції – «Руська Правда»: збірник законів про порядкування управи, суду, захисту громадян від злидства урядників, про право помсти і грошової компенсації за вбивство.

Отже, дві величні постаті започаткували не лише державницьку славу України, а були творцями української нації з її особливим менталітетом. Володимир Великий зібрав слов'янські землі, утворив могутню державу – ґрунт для засіяння Ярославом Мудрим просвітницького, книжного зерна для блага слов'янського люду і процвітання могутньої Європейської держави. Часи Ярослава, його порядки, звичаї, традиції були взірцем життя слов'янським народам на цілі століття. Пізніше, через неузгодженість між київським князем

і князьками в своїх вотчинах, міць Української держави значно ослабла. З цього скористались дикі монгольські орди хана Батия, які завоювали київські землі, народ перетворили в рабів, пограбували найцінніші національні пам'ятки.

Занепадом Київської держави скористались ворожі сили. Україну ділили між собою сусіди, які намагались відняти в народу все, що мало цінність, забороняли віру, право на освіту, мову.

Але вороги прорахувались. Часи Київської Русі були щасливими і доленосними для українського народу. Ментальність, яка сформувалась у ті часи стала закодованою в душі кожного, і незважаючи на численні заборони, депортації, виселення з рідних місць, українці зберігали свої національні особливості, куди б доля й не закидала, зберігали мову, звичаї, ношу, яка характеризується оригінальним кроєм, в тому числі шароварами і характерними вишивками. Люди завжди співали, бо мали великий скарб пісень, колядок і щедрівок. Для влаштування свого життя, будували українську білу хату, яку в середині прикрашали вишиваними рушниками, на дворі садили вишню і засівали неодмінними чорнобривцями, мальвами і соняхами, заводили песика і котика, а, за сприятливих обставин – домашню птицю, тварин і обов'язково свиню. На Різдво облаштовували «дідуха», варили кутю, на Великдень святити паску і крашанки.

Історія України, переповнена розповідями про боротьбу народу за звільнення від чужинців, яка не завжди завершувалась перемогою, а часто – гіркою поразкою. Не витримало навалу польських і угорських завойовників Галицько-волинське князівство, яке після Київської Русі проіснувало до кінця XIV століття. Сусіди розділили між собою українські землі. Східна частина опинилась під окупацією Росії, західну захоплювали по черзі Польща, Литва, Австро-Угорщина, Буковину – Румунія, Закарпаття – Чехія і Сло-

ваччина. Всі загарбники мали державність і суверенність, а їхні політики в своїй діяльності керувались шовіністичними принципами.

Спроби гетьманів Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, С. Петлюри, С. Бандери та інших відновити українську державність, впродовж XVII-XX століть, свідчать, що в умовах найжорстокішого рабства українська нація не щезла, українці не втратили національно-державницької свідомості. Поразки, які слідували після тимчасових перемог, є свідченням того, що українці не мали достатньо духовних сил для закріплення одержаних досягнень. Не було всеоб'єднуючої ідеї, яка б цементувала всю націю, не було злагоди між вождями – лідерами політичних змагань з різних регіонів України. Окупанти розділяли народ не лише територіально між поляками, мадярами, чехами росіянами, румунами, але й духовно – на православних і католиків. Сильна репресивна машина окупантів була спрямована на винищення української ментальності, звичаїв, культури. Репресії передусім спрямовувались проти інтелігенції, духовенства, селян – еліти нації. Нищились пам'ятки культури. Хто не сприймав нового порядку, підлягав знищенню.

Випадки недостойної поведінки, як пияцтво, холуйство, зневага традиціям батьків, мові, втрата пошани до своєї історії, гордості за своїх предків, що поширюються при сприянні сусідів, породило почуття меншовартості, прислужництва, що кінцево зветься «хохлацтвом». Хохлацтво – продукт тривалої, послідовної колоніальної політики проти українського народу з боку Росії, Польщі, Румунії, Угорщини. Поступово частина людей змирилась зі своєю долею, погодилась на принизливе становище і стала жити за законами диктатора. Інша частина створила сімейні зв'язки з людьми, яких привезли окупанти, погодилась із своїм положенням. Частина прийняла умови окупантів за відповідну особисту вигоду. Трагедія цих людей

в тому, що вони рано чи пізно формують «п'яту колону» окупантів, стають їх слугами, а в критичних умовах, як це простежується впродовж всієї історії, зраджують і продають свою Вітчизну.

Козацька старшина швидко пристосувалась до окупантів і свої політичні справи провадить у такий спосіб, щоби закріпити собі численні багатства і певні політичні дивіденди, але ніяк не посваритись із сусідом-окупантом. Намагання гетьманів лівобережжя Д. Многогрішного (1668-1677), Івана Самойловича (1672-1687) будувати з Москвою компромісну політику на засадах статей Переяславської угоди, не знайшли підтримки у козацьких старшин, які двічі, за допомогою Москви, скинули гетьманів Д. Многогрішного та І. Самойловича і віддали їх царській охоранці. Гетьмани зазнали жорстоких тортур у казематах московського Кремля, були заслані в Сибір, де їх спіткала смерть. Українські старшини перетворились в посіпак, які вірою і правдою охороняли соціальне і духовне рабство, насаджене в Україні Москвою, не терпіли зверхності й авторитету влади гетьманів. Тому в такій несприятливій політичній і соціальній обстановці, обрання в 1667 році гетьманом України Івана Мазепи, певною мірою припинило непорозуміння в старшинському середовищі, але не ліквідувало недовіру між старшинами і голотою.

Іван Мазепа – політик, що не кохається у війні, але, коли вимагають обставини, вміє воювати і добре воює. Він милосердний, але може бути жорстким, коли справа стосується України. Він багатий, але щедрий. Великі пожертви виділяв на церкви, школи, шпиталі, друкарні. І. Мазепа – людина гарячого темпераменту, високого розуму, рішучої волі. Ці якості дозволили Мазепі збудувати й укріпити автократичну владу, із суворою дисципліною. Він свідомо наближає старшин, з яких хоче створити аристократичну еліту, з їх

допомогою хоче реалізувати всі задумані плани. Така політика створила образ старшинського гетьмана, приятеля царя і недруга селян.

У рішучу хвилину, коли куплені старшини і зневірене селянство не підтримали Мазепу, вони не зрадили Мазепі, вони зрадили Україні, хоча люто ненавиділи московського царя. Після Полтавської битви старшинська аристократія, сформована в часи Мазепи, проіснувала до 1775 року – часу зруйнування Запорізької Січі. Після того вони перетворились у російських дворян, дбали про особисті здобутки і покірно молились у церквах не рідною, а російською мовою. Щотижня піп з амвона нагадував про анафему, накладену на найлютішого ворога і зрадника царського престолу – Івана Мазепу. Непокірних сікли палицями, вішали на шибеницях, вивозили в Сибір.

Триста років ярмо колонізаторів, яке не йде в ніяке порівняння за масштабами соціального, ідеологічного й етнічного гноблення, вчиненого над іншими народами, не поставило нас на коліна. Патріотизм, любов до своєї вітчизни, почуття власної гідності, устремління до свободи, які властиві нашому народові ще з княжих часів, колонізаторам не вдалось замінити на послухність, покору, холуйство. Це з особливою силою проявилось впродовж XX століття. Після перевороту 1917 р., розвалу імперії Романових створились передумови для проголошення української державності. Керманичі УНР домоглися в 1919 р. об'єднати всі українські землі. Але події 1917-1920 рр. свідчать більше про неготовність членів Центральної Ради і Директорії до керівництва і розбудови незалежної Української держави. Це були наслідки трьохсотлітнього перебування українського народу під австро-угорською, польською і російською окупацією. Важко в таких умовах розвиватись державницькій нації.

На початку ХХ століття невелика частина української еліти, на чолі з Грушевським, Винниченком, Петлюрою, Коновальцем наполегливо мобілізували весь народ на розбудову суверенної держави і протистоянню новій загарбницькій експансії, вже не царській, а комуністичній. Частина з них: М. Грушевський, В. Винниченко капітулювали перед комуністичною навалою. С. Петлюра, Є. Коновалець, які очолили уряд-директорію і збройні сили – Січові Стрільці протягом довгих двох років стримували більшовицьку навалу, боролись за незалежність. Були »трикутники і чотирикутники смерті», був незабутній Базар, але кінцево ми зазнали поразки. Комуністи домоглися зберегти Російську імперію, надавши їй новий соціальний зміст, рівночасно загарбали землі України, Білорусії, Грузії, Кубані й народів середньої Азії, проголосили боротьбу до перемоги комунізму в усьому світі. Успіхи комуністів спирались на два чинники – збіднілі верстви населення, яких обманом «хто був нічим, той стане всім» перетягнули на свій бік і на виконання вказівки Ульянова-Леніна – «розстрілювати всіх іногородних інтелігентів без зайвої тяганини», щоби обезголовити опір народу. Російські комуністи при мовчазній згоді комуністів України та інших іновірців за часи свого панування знищили більше третини українського люду. Потрібно було ще довгих 70 років, мільйонних жертв і море крові поневолених народів, щоби настав остаточний крах пануванню озвірілого російського, царського чи комуністичного монстра. На теренах колишнього концентраційного табору, яким був Союз, утворились незалежні самостійні держави.

У цьому темному льосі яскравіше сонця засвітились пророчі слова Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Василя Стуса, Олександра Довженка та інших, які своїм натхненим словом закликали до єднання, «громадою обух сталить, та добре вигострить сокиру». Вони не дали ворогам

перетворити українців у «рабів Москви, в Варшавське сміття». Слова цих мужніх українців захистили мільйони людей від чужинницької асиміляції, розбудили усопші душі до відчуття свого родового коріння, своєї ментальності і душевності. Як дар Божий українці сприйняли слова «Ще не вмерла Україна, ні слава, ні воля...», які стали Гімном нації. Він об'єднував народ, будив національну свідомість і став ідеологічною основою для створення в 1929 р. Євгеном Коновальцем Організації Українських Націоналістів.

Тому виникає запитання: яка сила змушує мільйони українців приймати муки, йти на смертельну боротьбу в ім'я звільнення свого народу від чужинецького загарбання? Де та сила взялась у народу, який після століть рабського існування встав до боротьби за волю і переміг свого гнобителя? Ця сила – ласка Бога, яка закодована у пересічного українця і передається по спадковості. Ця сила в українців має особливі, тільки нашому народові властиві характерні ознаки. Це працьовитість, лагідність, повага до батьків, любов до своєї землі, віри і звичаїв, несприйняття зухвальства і лінивства, ненависть до загарбників. Все це закодовано в народних казках, піснях, танцях ритуальних дійствах, побуті, способі життя і передавалось із покоління в покоління.

У ті жорстокі часи люди об'єднувались для спільного захисту своїх інтересів від посягання сторонніх обставин. З'явилися товариства, цехи, братства, спілки і т.п. На чолі цих об'єднань стали найбільш рішучі ділки. Вони спочатку займалися виключно соціальними і правовими проблемами громади. Після того як вони усвідомили, що під прикриттям громади, в умовах вседозволеності, тобто, демократії, можна вирішувати свої меркантильні справи, впливати на рішення влади, громадські організації стали множитись з космічною швидкістю й одночасно перетворюватись в політичні партії, з надуманим статутом і партійною дисципліною. З'явилися

партійні професіонали, тобто політики, які не тільки займались виключно справами партії, вони вдалися до теоретичного обґрунтування діяльності їхніх партій. Найбільшого поширення в 19-20 столітті набула ідеологія, яка замість об'єднання за фахом висунула ідею об'єднання за соціальним станом. Це поділило світ на багатих і бідних. Бідні незалежно від національності мають об'єднатись для знищення багатих. Сила ідеї закладена на реальному соціальному ґрунті. Поступово ідея люмпенізованих прошарків суспільства переповзла на дрібних і середніх виробників, селян і людей інтелектуальної праці – вчителів, лікарів, службовців, письменників та інших. Написано праці із сенсаційними назвами: «Что делать?», «Капітал», «Кто виноват?», «Інтернаціоналізм» та інші. Так звані «пролетарські письменники» видали серію творів із закликами до боротьби за свої права. Все це і багато іншого стали теоретичним підґрунтям для створення радикальних політичних об'єднань, які закликали питання вирішувати насильницьким – революційним шляхом. Очолювали їх комуністи. Крім цього утворювались демократичні і помірковані партії, які використовували парламентські методи у розв'язанні соціальних і політичних проблем.

На кінець XX – початок XXI століття в кожній незалежній державі світу налічується біля 150 різних партій. Пересічному громадянину розібратись в особливостях ідеології та програми цих партій для користі народу надзвичайно складно. Чим корисна і потрібна партія любителів пива або пенсіонерів, партія – жіноча громада, хліборобів, сантехніків, соціалістів, прогресивних соціалістів, комуністів, соціал-демократів простих або об'єднаних, або партія регіонів, лібералів, зелених і рідних захисників вітчизни, афганців, чорнобильців та ін.

Тому стає зрозумілим, що нація повинна мати одну національну організацію – партію, яка на основі справедливих гуманістичних принципів буде своєю роботою для відродження

своєї нації. Партія національного відродження ставить основним своїм завданням соціальні, культурологічні, правові, духовні і демографічні інтереси свого народу і втілює їх без всякої шкоди для інших народів. Таким вимогам відповідає партія Українських Націоналістів.

Незалежна Україна в 1991 р. проголошена за підтримки комуністів, які мали великий вплив на політичні події в країні. Національний рух був могутнім, але не мав ефективного мозкового центру. Біля керма побудови української незалежної держави опинились люди, в яких в «душі не було ні Виговського, ні Мазепи, ні Петлюри, ні Бандери». Вони були вихідці з іншого, чужого середовища, лише перефарбувались і створили клан злодіїв, які використали стан нестабільності в особистих інтересах. Державні службовці: голови, директори, президенти, не виконували обов'язків, які накладає на них займана посада. Вони опинились в умовах всездозволеності і тому хапали все, що попадалось під руку. Земля, будівлі, складські приміщення, малі заводи і фабрики, лікарні, санаторії та інше за безцінь приватизовано, незважаючи на те, що мільйони робітників, селян, вчителів, лікарів катастрофічно збідніли. Влада користувалась старими випробуваними більшовиками методами. Засоби масової інформації стали найбрехливішими, свою пропаганду спрямовували на укріплення авторитету існуючої влади, а силовіки забезпечували, щоби ті, що сумнівались в чесності влади, були в тюрмі, або знищені.

Тільки через 12 років занепаду, поневірянь, катастрофічного збідніння основної маси населення і збагачення горстки найбільш знахабнілих чиновників, відбулась мирна революція не лише проти, а головне за побудову нової народної справедливої держави. На чолі неї стали люди, які заявили про нові засади розбудови життя більшості. Український народ зруйнував корумповану

злочинську владу і відкрив шлях до розбудови нової, незалежної, справедливої української держави. Сьогодні, нащадки імперських можновладців докладають великі зусилля, щоби долучитись до процесів національного відродження в Україні. Вони пропонують трактувати геноцид проти українського народу, який чинили російські імперіалісти впродовж трьохсот років, а комуністи з Кремля – ще сімдесят років, як непорозуміння, помилки історії. Перемогу над фашистською Німеччиною розглядають, як перемогу російського народу над фашистами і бандерівцями. І тому видається дивним, що Президент, Уряд незалежної України проявляють слабкість і випрошують в когось дозволу визнати воїнів ОУН-УПА борцями за Україну.

Події останнього часу свідчать про те, що ні одна з політичних партій, що була при владі за часів незалежності України, не була справді проукраїнською партією. Сьогодні створилась унікальна ситуація: для ОУН – очолити українську державу, яка від часу свого заснування Євгеном Коновальцем з 1929 р. до нинішнього дня служила вірою і правдою українському народові, послідовно боролась із загарбниками нашого краю. Але пропаганду й агітацію за свої ідеали керівники ОУН провадять надзвичайно скромно, а може і боягузливо. В цей же час лідери лівацьких партій намагаються оббрехати, спалювати членів і керівників ОУН. Деякі керівники так званих партій правого спрямування не відстають від своїх лівих братків. Дивну позицію щодо оцінки дій ОУН займають офіційні керівники держави – вони або відмовчуються, або «соромливо не схвалюють». Тому пропаганда ідеології ОУН повинна бути всеохоплюючою, наступальною для завойовування все більшої підтримки в народі, особливо в східних областях.

ОУН не має ні крихти неправди за собою. Тому з високо піднятою головою ОУН повинна йти в народ, здобути його

підтримку, перемогти на всіх виборах, завоювати владу і будувати українську Україну. Гарантія успіху закладена у серцях кожного українця і проявляється його волелюбством і любов'ю до своєї Вітчизни, почуттям власної гідності, несприйняття холоуїства і рабства. Гому творчі спілки, українська інтелігенція, еліта нації повинні першими вступити до лав ОУН. Ідеологія ОУН близька кожному українцеві, її не може підмінити ідеологія існуючих партій, тому що всі вони створені для обслуговування інтересів лише купки партійних функціонерів, а не всього народу.

Література

1. Бандера С. Перспективи української революції. – Мюнхен: Видавництво ОУН, 1978.
2. Бердй А. ОУН і УПА. – Нью-Йорк-Лондон-Мюнхен-Торонто: УЦС, 1983. – 26 с.
3. Грушевський М. Ілюстрована історія України. – Київ-Львів, 1913. – 524 с.
4. Дорошенко Д. Історія України (1917-1923 рр). Доба Центральної Ради. – Л.: Березіль, 1991. – С. 120-126.
5. Зарицька К. 1914-1926 // Сучасність. – 1986. – № 9. – С. 122-124.
6. Костомаров Н.И. Исторические произведения. – Киев: Изд-во при Киевском госуниверситете, 1989. – С. 735.
7. Кулик В. Новий український націоналізм: три поверхи вертепу // Сучасність. – 1993. – № 3. – С. 150-167.
8. Мірчук П. Нарис історії ОУН: Мюнхен, 1953. – Т. 1. – С. 280.
9. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. Історико-релігійна монографія. – Київ, 1992. – С. 180.
10. Медведик П.К., Михайлюк І.С., Іван Франко і літературна Тернопільщина. – Вид-во Львівський Університет, 1963. – С. 78.

11. Петлюра С. Незабутні. – Київ, 1918.
12. Стецько Я. Українська визвольна концепція. – Мюнхен: Вид-во ОУН, 1987. – С. 155.
13. Франко І. Людові вірування на Підгір'ю. Етнографічний збірник. – Львів, 1893. – Т. 5. – С. 204-205.
14. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків. Істор. бібліотека (репринтне видання). – Львів, 1936. – Вип. 12.
15. Яворський В. Відлуння Великої України. Сучасна концепція українського націоналізму // Напрям. – 1992. – № 3. – С. 70.